

AGRÁRNÍ PERSPEKTIVY A EKONOMIKA

M. Svatoš

katedra zemědělské ekonomiky, PEF Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchbátka
tel:(02)3384288

Anotace:

Budoucnost zemědělství nelze oddělit od dlouhodobých a globálních aspektů rozvoje celé ekonomiky. Základní determinující faktory rozvoje zemědělství jsou spjaty s existencí rostoucí ekonomické disproporce mezi vyspělými, tranzitivními a rozvíjejícími se ekonomikami současného světa. Již ve střednědobém období bude nutno přehodnotit úlohu zemědělství při řešení globálních problémů světa a jeho trvale udržitelného rozvoje. V této souvislosti bude nutno věnovat zvýšenou pozornost existenci, ekonomickým příčinám a řešení důchodové disparity v zemědělství.

Summary:

Future of agriculture cannot be separated from the long-range and global aspects of the whole economy development. The basic determining agriculture development factors are closely tied to the existence of growing economic disproportions among the developed, transition and developing economies of the contemporary world. It will be necessary to re-valuate the role of agriculture in solving the global problems of world and its sustainable development already in the middle-range period. In this connection, it will be necessary to pay high attention to the income disparity in agriculture existence, reasons and solution.

Klíčová slova:

Agrární perspektivy, úloha zemědělství, globální problémy, trvale udržitelný rozvoj, důchodová disparita.

Key words:

agrar perspectives, role of agriculture, global problems and sustainable agriculture, income disparity

Záměrem příspěvku není vyčerpávající charakteristika vztahů a vazeb mezi zemědělstvím či jeho perspektivami a ekonomikou. Avšak záměrem je upozornit a zdůraznit klíčovou roli globálních a dlouhodobých aspektů těchto vztahů. Globální a dlouhodobá dimenze v hospodářství a zemědělství je ve svých důsledcích určující pro příznivý a zdárný rozvoj celé společnosti.

Je zcela pochopitelné, že v současnosti je naopak hlavní pozornost zcela zákonitě soustředěna na aktuální a krátkodobé problémy transformačního procesu české ekonomiky.

V následujícím textu bude věnována pozornost zejména:

- základní disproporci současného světa spočívající v růstu ekonomické propasti mezi rozvíjejícími se zeměmi a vyspělým světem

- globálním problémům světa v kontextu s úlohou zemědělství
- existenci a ekonomickým příčinám důchodové disparity v zemědělství.

Základní disproporce současnosti

Tento základní paradox současného světa se prostřednictvím zemědělství projevuje v globálním měřítku na jedné straně nadprodukcí potravin a na druhé straně drastickou podvýživou. O hloubce této disproporce si lze učinit představu na základě údajů Světové banky (tab. č.1,2).

Tab. č. 1

Úloha zemědělství ve světovém hospodářství (1991)

Podíl zemědělství na GDP	Počet zemí	GNP		Populace		GNP na 1 obyv. a rok v \$	Index
		v mld \$	v %	v mil	v %		
30 a více %	57	571	3	1 603	30	360	0,09
20 - 29 %	33	971	4	1 651	31	590	0,15
10 - 19 %	39	1 890	9	951	18	1 990	0,49
6 - 9 %	20	1 214	5	237	4	5 110	1,27
do 6 %	41	16 877	78	879	16	19 200	4,76
bez údajů	10	149	1	52	1	2 860	0,71
Celkem	200	21 671	100	5 372	100	4 030	1,00

Pramen: [3]

Tab. č. 2

Úroveň výživy ve světě (1991)

Spotřeba potravin v kcal/obyv/den	Počet zemí	Populace v mil.	GNP na 1 obyv. a rok v \$	GNP v mld
do 2 300	44	1 611	320	515
2300 - 2600	32	438	890	390
2600 - 2900	37	1 643	980	1 612
2900 - 3300	27	594	10 400	6 178
přes 3300	23	727	16 010	11 635
bez údajů	40	360	3 720	1 340

Pramen: [3]

Další údaje ze zdrojů OSN charakterizují rozdílná tempa růstu světové ekonomiky v posledním období včetně krátkodobé prognózy (příloha - tab. č. 3, 4). Z analýzy vybraných údajů zřetelně vyplývá výrazná recese hospodářství vyspělých tržních ekonomik v celosvětovém měřítku a výrazný pokles ekonomického výkonu tranzitivních ekonomik (nacházejících se na cestě od centrálně plánované ekonomiky k tržnímu hospodářství). Tento vývoj klade značné překážky realizaci deklarované pomoci a solidarity ze strany vyspělých zemí vůči tranzitivním a rozvíjejícím se zemím. Ukazuje se, že od proklamativní rétoriky politiků ke konkrétní realizaci záměrů v globálním zájmu vede dlouhá cesta, na které byly učiněny teprve první kroky.

Globální problémy světa a úloha zemědělství

V zasetí problémů transformace české ekonomiky a společnosti dochází k tomu, že není věnována dostatečná pozornost zcela zásadním změnám, k nimž dochází v globálním měřítku.

Budiž zdůrazněno, že i ve vyspělých zemích se standardní tržní ekonomikou není dosud brán v potřebné míře zřetel na tzv. globální problémy světa. Problém populační, potravinový, surovinový, ekologický spolu se zásadními změnami v geopolitické situaci a prohlubováním rozdílů v ekonomické a životní úrovni států a regionů vytváří základ pro nebezpečnou situaci ohrožující budoucnost Země.

Cílem, imperativem a nezbytností se postupně stává dosažení dynamické rovnováhy mezi uvedenými základními faktory, které ovlivňují rozvoj celé společnosti (populační vývoj, potřeba energie, surovin a potravin, znečištění biosféry). Je zcela jasné, že exponenciální růst některého z uvedených faktorů není z dlouhodobého hlediska možný.

Společenskopolitický aspekt globální problematiky je založen na faktu, že jednotlivé globální problémy, které jsou navzájem propojené, nelze řešit bez spojeného úsilí všech zemí světa v oblasti politické, ekonomické, vědecké ap.

Z kontextu s globálními problémy a jejich řešením vyplývá zcela zřetelně klíčové postavení zemědělství a jeho neopominutelnost.

Při řešení aktuálních problémů je často velmi účelné vycházet z poznání minulosti a z projekce budoucnosti.

V tomto smyslu platí, že agrární perspektivy, jakož i celá ekonomika jsou determinovány "Hranicemi růstu"[1]. Charakteristika stavu světa (zdroje, obyvatelstvo, potraviny, průmyslová produkce a znečištění životního prostředí) a životní úrovně (střední délka života, výše spotřeby potravin, spotřebních statků a služeb na obyvatele) je v aktualizované formě vyjádřena variantně ve formě tzv. scénářů.

Pro názornost je v grafickém vyjádření uveden scénář č. 1, který charakterizuje standardní běh hranic růstu, tzn. dynamiku růstu v ohraničeném světě bez razantních změn. Jako příklad varianty přechodu k setrvalému (trvale udržitelnému) typu rozvoje společnosti byl zvolen scénář č. 10, který modeluje omezení porodnosti, omezení produkce, změny v technologiích, úspory zdrojů atd.

Existence a ekonomické příčiny důchodové disparity zemědělství

Vztah agrárních perspektiv a ekonomiky nalézá klíčové a konfliktní vyjádření v existenci relativní a absolutní důchodové disparity zemědělství.

Principiálně platí, že je nutno zcela striktně rozlišovat existenci (statistické zjišťování) důchodové disparity a její ekonomické příčiny.

Existuje celá řada hypotéz, vysvětlujících fenomén důchodové disparity zemědělství.

Některé hypotézy k vysvětlení důchodové disparity zemědělství [5] jsou užitečné pro systematickou a účelnou interpretaci tohoto tíživého agrárního problému.

K dále uvedeným hypotézám, orientovaným na nabídku, poptávku či trh je nutno uvést, že každá z nich může představovat příspěvek k vysvětlení disparity.

Základ či vysvětlení důchodové disparity v zemědělství podmiňují hypotézy:

- zvláštnosti zemědělství (kolísání sklizní, omezená možnost nasazení techniky, působnost zákona ubývajících přírůstků výnosů, pomalý obrat kapitálu, krátká trvanlivost zemědělských produktů)
- inverzní nabídkové chování zemědělců
- vliv technického pokroku podporovaného státem
- náklady příležitosti
- Engelův zákon (podíl výdajů za potraviny)
- tržní síla zemědělství (konkurenční nevýhoda)

- zvláštnosti agrárních trhů (zemědělských komodit, půdy, práce, kapitálu)

Existenci ekonomických příčin důchodové disparity zemědělství lze považovat za reálnou a prokázanou. V tomto smyslu lze považovat diskusi probíhající t.č. v ČR na téma "výlučnosti" zemědělství - ve smyslu neopodstatněných ekonomických nároků - za pragmatickou avšak neracionální.

Řešení důchodové disparity zemědělství, tzn. i sociální situace venkova a zajišťování rostoucích mimoprodukčních funkcí zemědělství, je podmíněno výraznou státní regulací.

Státní zásahy při prosazování mimoekonomických cílů nemusí však vést automaticky ke zlepšení. Je třeba mít také na zřeteli, že selhání automatismu trhu může být nahrazeno nebezpečím politického selhání.

Principiální konflikt existuje mezi trvale udržitelným rozvojem společnosti či zemědělství a uplatňováním neoklasických principů ekonomie. Trvale udržitelný rozvoj vyžaduje rovnost v dispozičních právech na zdroje mezi generacemi. Tento předpoklad je v rámci neoklasické ekonomie nesplněný, protože všechna dispoziční práva na zdroje jsou přiřčena žijící generaci, což vede nutně k nadměrnému využívání zdrojů.

Stále více zastánců podporuje názor, že současnost není ničím menším než druhým velkým předělem v dějinách lidstva, který je srovnatelný pouze s přechodem od barbarství k civilizaci, tzn. s vynálezem zemědělství v neolitu.

Lze pouze konstatovat, že tak jako je nepochybné spojení vzniku civilizace se vznikem zemědělství - je i ohrožení existence zemědělství ohrožením samé civilizace.

Chápání agrárních perspektiv pouze v ekonomickém rámci by neumožňovalo ocenit komplexní a nezastupitelnou úlohu zemědělství v souvislosti s koncepcí trvale udržitelné společnosti.

V tomto smyslu lze formulovat vcelku optimistický závěr, že pro agrární sektor a celou společnost sice existují hranice růstu avšak nikoli hranice rozvoje.

Literatura:

1. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J.: Die neuen Grenzen des Wachstums, DVA, Stuttgart 1992

2. Sustainable Agricultural Development: The Role of International Cooperation, Tokio 1991, Berichte über Landwirtschaft, 1992
3. The World Bank Atlas, IBRD/WB, Washington 1992
4. World Economic Survey 1993, UN 1993
5. Koester U.: Grundzüge der landwirtschaftlichen Marktlehre, München 1992

Příloha

Tab. č. 3

Růst světového hospodářství 1988 - 1994 (v %)

Roční změna v %	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Svět (GDP celkem)	4,4	3,2	1,6	0,2	0,6	1,5	3,0
- vyspělé tržní ekonomiky	4,4	3,3	2,3	0,7	1,5	1,5	3,0
- tranzitivní ekonomiky	4,5	2,1	-6,3	-9,0	-16,8	-10,0	0,0
- rozvíjející se ekonomiky	4,4	3,5	3,4	3,4	4,9	5,0	5,0
Svět (GDP na 1 obyv.)	2,7	1,5	0,0	-1,5	-1,1	-0,2	1,3
Světový obchod (celkem)	8,1	7,8	5,1	3,6	4,5	5,8	6,4

Pramen: [4]

Tab. č. 4

Struktura a dynamika růstu světového hospodářství a populace

	Růst GDP v %		Růst populace	Obyv. v r. 92		GDP %
	81-88	1992	v % 1991-95	v mil.	v %	1992
Svět	2,9	0,6	1,7	5 479	100	100
-vyspělé tržní ekonomiky	2,8	1,5	0,7	847	16	74
-tranzitivní ekonomiky	3,1	-16,8	0,4	393	7	8
-rozvíjející se ekonomiky	3,1	4,9	2,0	4 238	77	18

Pramen: [4]